

uvodnik ■ *prologue* ■ *exordium*

SMISAO I IZVOR MARIOLOGIJE

Ivan KARLIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
vanikar010@gmail.com

O Blaženoj Djevici Mariji postoji obilna literatura, posebice duhovna. Je li onda potrebno da se njome bavi i teologija kao znanstveno područje? Crkva je uvijek potvrdno odgovarala na to pitanje: potrebno je i teologiji i duhovnoj literaturi, jer marijanska će pobožnost (duhovnost) time dobiti jasnije i sigurnije temelje, a teologija više srca i duše. »Znakovi vremena«, o kojima se u Crkvi često govori, jednostavno zahtijevaju da teologija ozbiljno i odgovorno govori o Mariji jer uvijek su, pa i u naše vrijeme, na Mariju upravljani pogledi sa svih strana. Za katolički svijet našeg doba, a i šire, papinske enciklike *Marialis cultus* (1974.), *Redemptoris Mater* (1987.) te apostolsko pismo *Mulieris dignitatem*, otvorile su novo poglavlje govora o ženi, a zanimljivo je da i neki feministički pokreti, kako god ponekad bili problematični u sebi, pokazuju naglašeno zanimanje za Isusovu Majku.

Zanimljivo je promišljanje Josepha Ratzingera o Mariji, koje on iznosi u svojem *Razgovoru o vjeri*. Tadašnji kardinal i predstojnik Kongregacije za nauk vjere, a kasnije papa, sažima u šest točaka svoj pogled na Djevicu i Bogorodicu Mariju te na njezinu ulogu u Crkvi:

1. Priznati Mariji mjesto koje joj daje crkvena dogma i Predaja znači stajati čvrsto ukorijenjeni u autentičnu kristologiju. Naime, Marijine dogme rezultat su proučavanja kristologije.

2. Mariologija pretpostavlja pravi odnos, nužnu integraciju između Svetog pisma i Tradicije: sve četiri marijanske dogme sadržane su u Pismu kao u jezgri, a razvile su se u Tradiciji, koja ih je svečano proglasila.

3. Kao židovska djevojka, Mesijina majka povezuje u sebi stari i novi Božji narod, Izrael i kršćanstvo, sinagogu i Crkvu.

4. Prava marijanska pobožnost jamči sklad razuma i srca u vjeri; pobožnost Mariji jamči vjeri kompletnu ljudsku dimenziju.

5. Rabeći rječnik Drugoga vatikanskog koncila, Ratzinger govori o Mariji kao o liku, slici, modelu Crkve, koja u Mariji otkriva svoje lice Majke.

6. Kao Djevica i Majka, Marija osvjetljuje smisao žene svih vremena, na pose našeg vremena, u kojem je često ugrožena bit ženstvenosti.

Ratzinger drži da je izuzetno važno vratiti se Mariji ako se želimo vratiti istini o Isusu Kristu, istini o Crkvi i istini o čovjeku.

Izvori objave (Pismo i Tradicija) vide Mariju u središtu povijesno-spa-senjskog zbivanja, na njegovim ključnim mjestima, tamo gdje »padaju« velike odluke: pri utjelovljenju Sina Božjeg, u trenutku njegova otkupiteljskog djela na križu, pred »silazak« Duha Svetog, kojim započinje vrijeme Crkve. O tome novozavjetni pisci govore svaki pod svojim vidom: »Kada dođe punina vremena, odasla Bog Sina svoga; od žene bi rođen...« (Gal 4,4-5); »Što je u njoj začeto od Duha je Svetoga. On će spasiti narod svoj od grijeha njegovih« (Mt 1,20-21); »Začet ćeš i roditi ćeš sina... kraljevat će nad domom Jakovljevim uvijek...« (Lk 1,26-27); »Ženo, evo ti sina« (Iv 19,25-27). Marija se spominje i u prvim Simbolima vjere prve Crkve: »rođen od Djevice Marije«. Prema tome, govoreći o spasenju, nemamo pred očima samo Boga koji ga daje i omogućava, nego i stvorenje koje ga prima. Marija je predstavica svekolikog stvorenja u dijalogu spasenja i uzor je odgovora na Božji poziv čovjeku. Zbog toga se kršćani ne mogu odnositi ravnodušno prema mariologiji i mariološkim vjerskim istinama. Nije dovoljno tek priznati im objektivnu istinitost, jer one se tiču svakog vjernika, budući da sudjeluju u oblikovanju kršćaninova stava prema spasenju i prema Bogu Stvoritelju i Spasitelju.

Štovanje Blažene Djevice i Bogorodice Marije započelo je vrlo rano u Crkvi, već u II. stoljeću. Temelj tog štovanja bio je kristološki, tj. vjera u utjelovljenje Sina Božjeg Isusa Krista. Vođeni tom vjerom rani su kršćani i kršćanski pisci govorili o Mariji kroz prizmu njezina posebnog odnosa sa Sinom Božjim, kojeg je ona začela i rodila. Prema tome, jer je Majka Sina Božjega, Marija je važna za čitav ljudski rod i za sva vremena. Na tim su se temeljima tijekom povijesti razvili različiti izričaji štovanja Blažene Djevice Marije i vjerničkog odnosa prema njoj. Marijino mjesto u štovanju svetih rađa se, dakle, vrlo rano u Crkvi, a dolazi sve jače do izražaja što je jasnija spoznaja njezine izvanredne uloge u Kristovu otajstvu. Tako Marija gotovo neprimjetno ali sigurno ulazi posebice u molitveni život Crkve, koja joj upućuje svoje molitve među kojima se ističe i ona najstarija poznata, »Sub Tuum praesidium«, koja i danas živi u Crkvi. Osim pobožnih molitava, rađaju se vrlo rano i liturgijski oblici štovanja.

Prvi Marijin liturgijski spomen je »dies natalis Mariae«, slavljen u Jeruzalemu u V. stoljeću, a u VII. stoljeću taj blagdan dobiva naslov »Dormitio Mariae«, dok će se kasnije nazvati »Assumptio Mariae«. Danas ga nazivamo *Uznesenje Blažene Djevice Marije* ili *Velika Gospa*. Slijede blagdani Marijina rođenja u VI. stoljeću (danas *Mala Gospa*) i Marijina začeca u VII. stoljeću (danas *Bezgrešno začecje Blažene Djevice Marije*), oba rođena na Istoku, koji do XII. stoljeća prelaze i na Zapad. U kasnom srednjem vijeku i u novom vijeku množe se na Zapadu i mnogi drugi marijanski blagdani. Osim toga, štovanje se Marije razvija i preko duhovne literature, njezinih svetišta, likovnih i glazbenih ostvarenja, književnosti, pučke tradicije i običaja, raznih marijanskih pokreta i udruga. Dakako, u mariološkom teološkom promišljanju i u marijanskoj pobožnosti važno je i pitanje mjere, načina i ukusa. To ovisi o povijesnim okolnostima, o kulturnoj sredini, o zrelosti i odgoju pojedinca i naroda. Nekom će mariološke istine biti naglašeno, izričito i svjesno prisutne u molitveno-vjerskom životu, drugom je dosta da su uključene u cjelinu vjerovanja. Tako svaki pojedinac i svaka zajednica u Crkvi mogu naći »svoj« pristup Mariji, koji ih opet vodi u cjelinu njezina lika. No, pri svemu tome mora se paziti i isključivati bilo kakvo pretjerano uzvisivanje ili »postavljanje« Marije u svojevrstu božansku sferu te bilo kakvo umanjivanje Kristova djela spasenja i otkupljenja.

Sve što vjera govori o čovjekovoj suradnji u djelu spasenja, o milosti i o otkupljenju, u Mariji je savršeno ostvareno. Čitavo njezino biće potpuni je i bezrezervni »Da!« Bogu Spasitelju. No, Marija, dakako, nema ništa neovisno od svojeg Sina, niti što poduzima mimo njega. Zbog toga će se teološki govor o Mariji najbolje smjestiti u okviru kristologije i njezine soteriologije. S druge pak strane, govor o Mariji ulazi i u ekleziologiju, jer je ona prvi član Kristova otajstvenog Tijela, početak Crkve i njezin uzor. Stoga će se Marijina slika najbolje razviti ako je se gleda na raskrižju putova kristologije, ekleziologije i antropologije. Marija je u svemu podređena Isusu Kristu i upravo po tome je na vrhuncu Crkve. To je ključ za zdravu mariologiju i za plodnu marijansku pobožnost.

Izvor svih vjerskih spoznaja o Mariji jest Božja objava, koju daruje čovjeku po svojim djelima i riječima. Mariju treba promatrati u svjetlu čitava Božjeg objaviteljskog djelovanja: ono što o njoj znamo treba povezivati s ostalim istinama vjere. Takav cjelovit pogled pokrenuo je na početku kršćanstva rast vjerske spoznaje o Mariji i vodit će ga do kraja. Vjera u mariološke istine i pobožnost prema Bogorodici Mariji moraju ostati uklopljene u čin vjere i ljubavi prema Bogu, koji se u Isusu Kristu daruje ljudima.

Po tom *zakonu* (uklapanju u čin vjere i ljubavi) dozrijevaju sve vjerske spoznaje i razvija se teologija. Za Mariju to je posebice važno, jer je objava o

Mariji sažeta u razmjerno malo biblijskih riječi. Od svih marioloških dogmi samo dvije nalazimo u Svetom pismu izričito objavljene. To su: istina da je Marija začela svojeg Sina djevičanski, osjenjena Duhom Svetim (usp. Lk 1,35; Mt 1,20) te istina njezina bogomajčinstva. Ostale marijanske istine su u Svetom pismu tek kao u klici. Do njihove izričite spoznaje ne dolazi se toliko egzegetskim analizama biblijskih tekstova koliko čitanjem svetih tekstova u svjetlu vjere Crkve. To su istine da je Marija sačuvala djevičanstvo u porodu, da je djevičicom ostala do kraja života, da je začeta bez istočnog grijeha, da je čitav život bila bez osobnih grijeha te da je na nebo uznesena »dušom i tijelom«. O tim istinama govore, osim Svetog pisma i crkvenog učiteljstva, kršćanska liturgija i stoljetna pučka pobožnost.

Ima li među mariološkim istinama jedna središnja iz koje izvire sve ostale, odnosno koje bi bilo temeljno načelo mariologije? U traženju te istine teolozi idu različitim putovima, no svi oni vode prema Marijinu bogomajčinstvu. Uz tu istinu usko je vezana istina da je Marija djevičanski začela svojeg Sina, zatim vjera u njezino bezgrešno začeće i slavno uznesenje na nebo, što je plod tisućljetnoga vjerskog promišljanja.

Kongregacija za katolički odgoj izdala je 25. ožujka 1988. (godinu dana nakon enciklike *Redemptoris Mater*) okružno pismo (*La Vergine Maria nella formazione intellettuale e spirituale; Djevica Marija u intelektualnoj i duhovnoj formaciji*) kojim želi promaknuti mariološki studij i marijansku pobožnost u bogoslovljama i na teološkim učilištima po cijelom svijetu. To okružno pismo ima, uz kratki uvod i zaključak, dva dijela: 1. Djevica Marija: bitna činjenica vjere i života Crkve; 2. Djevica Marija u intelektualnoj i duhovnoj formaciji. Naglašava se da povijest dogme i teologije svjedoče vjeru i trajnu privrženost Crkve prema Djevici Mariji i prema njezinu poslanju u povijesti spasenja. Prvi simboli vjere i kasnije dogmatske formulacije crkvenih koncila u Carigradu (381. godine), Efezu (431. godine) i Kalcedonu (451. godine) svjedoče o progresivnom produbljivanju Kristova otajstva te paralelno o progresivnom produbljivanju i otkrivanju Marijine uloge u otajstvu utjelovljenja. To je i dovelo do dogmatske definicije Marijina božanskoga i djevičanskog materinstva.

Pozornost i privrženost Crkve prema Djevici Mariji proteže se kroz sva stoljeća, posebice raznim izjavama Učiteljstva. Okružno pismo *Djevica Marija u intelektualnoj i duhovnoj formaciji* podsjeća i na najznačajnije izjave novijeg doba: dogmatska bula *Ineffabilis Deus* (8. XII. 1854.) Pija IX., apostolska konstitucija *Munificentissimus Deus* (1. XI. 1950.) Pija XII., dogmatska konstitucija *Lumen gentium* (21. XI. 1964.) Drugoga vatikanskog koncila, koja u VIII. poglavlju donosi najopširniju i najautoritativniju sintezu katoličkog naučavanja

o Gospodinovoj Majci u okviru Kristova otajstva i otajstva Crkve. Zatim, zbog njihova teološkog i pastoralnog značenja, to okružno pismo spominje i druge dokumente: *Professio fidei* (30. VI. 1968.), apostolsku pobudnicu *Signum magnum* (13. V. 1967.), *Marialis cultus* (2. II. 1974.) Pavla VI. i *Redemptoris Mater* Ivana Pavla II. (25. III. 1987.).

Okružno pismo *Djevica Marija u intelektualnoj i duhovnoj formaciji* podsjeća i na neke pokrete u Crkvi, koji su na razne načine produbili zanimanje za Blaženu Djevicu Mariju i utjecali na izradu VIII. poglavlja Konstitucije *Lumen gentium: biblijski pokret*, koji je istaknuo važnost Svetog pisma u prikazivanju uloge Gospodinove Majke; *patristički pokret*, koji je produbio izvore mariologije u Tradiciji i kod crkvenih otaca; *misionarski pokret*, koji je otkrio Marijino značenje u širenju Radosne vijesti, jer ona je bila prva evangelizirana (usp. Lk 1,26-38) i prvi evangelizator (usp. Lk 1,39-45); *liturgijski pokret*, koji je pokazao srdačno štovanje »slavne vazdadjevice Marije, Majke Boga i Gospodina našega Isusa Krista« (*prex eucharistica* I) u različitim obredima Crkve.

Važnost VIII. poglavlja *Lumen gentium* sastoji se u vrijednosti njegove doktrinarne sinteze o Blaženoj Djevici Mariji u okviru Kristova otajstva i otajstva Crkve.

Nadovezujući se na patrističku tradiciju, Koncil je ukazao na činjenicu da Marija nije marginalna figura na području vjere i teologije, nego »u sebi na neki način sjedinjuje i odražava najveće istine vjere« (LG 65) s obzirom na Krista i s obzirom na Crkvu.

a) s obzirom na Krista: osvjetljavajući sudjelovanje Djevice Marije u povijesti spasenja, Koncil ukazuje na mnogovrsne odnose između Marije i Krista. Ona je:

- *najodličniji plod otkupljenja* (SC 103), »na najuzvišeniji način otkupljena s obzirom na zasluge svoga Sina« (LG 53); stoga crkveni oci, liturgija i Učiteljstvo nisu oklijevali nazivati Djevicu »kćerkom svoga Sina« u redu milosti (DH 536);
- *Majka*, koja je, prihvaćajući vjerom navještenje i snagom Duha Svetoga bez sudjelovanja muža, začela u svojem djevičanskom krilu Božjeg Sina u ljudskoj naravi; rodila ga je, hranila, čuvala i odgajala (LG 57; 61).
- *vjerna službenica*, koja je »potpuno posvetila samu sebe osobi i djelu svoga Sina« (LG 56).
- *socia Redemptoris*: »Time što je Krista začela, rodila, hranila [...] i, dok joj je Sin na križu umirao, na sasvim osobit način sudjelovala u Spasiteljevu djelu poslušom, vjerom, ufanjem i žarkom ljubavlju« (LG 61; 56; 58).

- *učenica* koja je za vrijeme Kristova propovijedanja »primila riječi kojima je Sin proglasio blaženima one koji slušaju i čuvaju Božju riječ (usp. Mk 3,35; Lk 11,27-28), kako je ona to vjerno činila«.
- b) *s obzirom na Crkvu*: Bog je od vječnosti htio i predodredio Djevicu. Stoga se ona u odnosu na Crkvu:
 - pozdravlja i kao *odlični i sasvim osobiti član Crkve* i njezin najizvrsniji *uzor* zbog darova milosti kojima je urešena (LG 53);
 - ona je i *Majka Crkve* jer je Majka onoga koji je od početka utjelovljenja u njezinu djevičanskom krilu;
 - kao djevica, zaručnica i majka ona je *tip* (lik, figura) Crkve (LG 64);
 - zbog svojih kreposti, ona je *model Crkve*, koja se na njoj nadahnjuje u vjeri, ufanju i ljubavi (LG 65);
 - ona je *odvjetnica, pomoćnica i posrednica* (LG 62), koja se neprestano zauzima za Crkvu;
 - uznesena na nebo, ona je *eshatološka slika i početak Crkve* kakva će biti u budućnosti (LG 68).

Posebna je i sve učestalija tema ukazanja Blažene Djevice Marije. Prije svega valja naglasiti da je kod takvih ukazanja riječ o »privatnim objavama«. O tematici i shvaćanju *javne i privatne* objave u Katoličkoj crkvi prilično se jasno govori, posebice nakon Drugoga vatikanskog koncila. No, od davnine postoji mišljenje u Crkvi da je Božja objava zaključena završetkom Pracrkve (»smrću posljednjeg apostola«) pa se »ne može više očekivati nikakva javna objava« (DV 4). No, u *Katekizmu Katoličke Crkve* čitamo da, iako je »objava dovršena, ipak nije sva potpuno izrečena niti joj je sadržaj iscrpljen. Na kršćanskoj je vjeri da postupno tijekom stoljeća dosegne cjelovito domašaj vjere« (KKC, br. 66). Drugi vatikanski koncil govori da objava u Crkvi, uz prisutnost Duha Svetog, napreduje po razmatranju i proučavanju vjernika, po razumijevanju duhovnih stvari kroz duhovna iskustva te po naviještanju onih koji su po službi primili milosni dar istine (DV 8). Joseph Ratzinger misli da se tu može svrstati ono što se podrazumijeva pod pojmom »privatna objava« (*U službi istine*, 146–150), a odnosi se na sva ukazanja, viđenja i objave što se pojavljuju nakon dovršenja Novog zavjeta. Privatna objava ne pruža nikakve stvarne nove izričaje koji bi nadilazili posljednju Božju riječ u Isusu Kristu. Privatne su objave, kako zgodno naglašava Karl Rahner, u biti imperativi kako kršćanstvo treba postupati u nekoj povijesnoj situaciji. Stoga se može zaključiti da privatne objave (ili »proročke objave«) kršćanima i Crkvi trebaju pomoći u spoznaji kako u određenim uvjetima »sadašnjeg trenutka« treba živjeti biblijsku objavu i što je u toj objavi volja Božja za nas, a koja se ne dâ izvesti izravno iz Biblije. Dakako, u

svemu tome se podrazumijeva da je Bog izvor objave (i javne, i privatne) i sam odlučuje kada, kome i na koji način će se objaviti. Božja objava uvijek je dar i čovjek nije u mogućnosti Bogu postavljati uvjete.

Posebnu su pozornost, kako tijekom povijesti Crkve tako i danas, privlačile i privlače privatne objave pojedincima ili grupama, koje su se ostvarivale po blaženoj Djevici Mariji. O toj temi postoji izvanredno obilna literatura. Zato mi je posebno drago da ovaj broj *Bogoslovske smotre* donosi istraživanja i priloge članova Hrvatskoga mariološkog instituta Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, koje su izlagali na Međunarodnom mariološko-marijanskom kongresu, koji je održan u Fatimi od 6. do 11. rujna 2016. godine.

Ukazanja Majke Božje Marije u Fatimi velik su događaj ne samo za sveopću Crkvu. Gospa je pastire podsjetila na temeljna evanđeoska načela. Fatimske su poruke poruke milosrđa, nade, utjehe za cijelu Crkvu, kako u ono vrijeme progonjenu komunističkim režimom tako i za današnju Crkvu, koja na razne načine trpi progonstva. Zato su fatimske poruke poruke nade i za današnje čovječanstvo kojem na razne načine prijete konflikti, ratovi i progoni nevinih. To je poruka nade i za tzv. »zapadni svijet« u kojemu možda i nema progona i ratova, ali kojemu prijete indiferentizam u odnosu na Boga, što je gotovo jednaka opasnost kao i ratno događanje.

Crkva je prihvatila fatimske poruke i stoga što ta objava sadrži istinu i poziv koji su u svojoj jezgri istina i poziv samog evanđelja. »Obratite se – činite pokoru – i vjerujte Evanđelju« (Mk 1,15). Taj je poziv upućen na početku XX. stoljeća. Dakle, upućen je suvremenom svijetu i čovjeku, a upućen je i nama, ljudima trećeg tisućljeća. Fatimska Gospa očito »čita« posebnom pronicljivošću »znakove vremena«, znakove našega današnjeg vremena. Zato dobro zaključuje, tada kardinal, Joseph Ratzinger, koji sažimajući fatimsku poruku kaže kako je iz toga mjesta upućen »ozbiljan signal koji se suprotstavlja vladajućoj nepromišljenosti, poziv na ozbiljnost života i povijesti, na opasnosti koje prijete čovječanstvu. I kad sam Isus razmišlja o ovome, ne boji se reći: 'Ako se ne obratite, svi ćete propasti' (Lk 13,3). Obraćanje – Fatima to naglašava – potreba je kršćanskoga života. To bi vjernici trebali znati na temelju cijeloga Pisma'.«